

Birinci Yeni Lisan Makalesini Millî Edebiyat Akımının Bildirgesi Olarak Okumak

Yrd. Doç. Dr. Ahmet BOZDOĞAN*

Özet

1911 yılında Selanik'te yayımlanan Genç Kalemler dergisinde yer alan "Yeni Lisan" makaleleri, Türkçenin sadeleştirilmesi konusunda yol açıcı metinler olarak bilinmektedir. Öte taraftan bu makaleler, Millî Edebiyat akımının ilkelerini ortaya koyması bakımından da dikkate alınmalıdır. Özellikle birinci "Yeni Lisan" makalesi, Millî Edebiyat akımının bildirgesi olarak kabul edilebilir. Bu yazıda birinci "Yeni Lisan" makalesi, Millî Edebiyat akımının bildirgesi olması yönüyle tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Lisan, Millî Edebiyat Akımı, Bildirge

Abstract

Yeni Lisan (New Language) articles in Genç Kalemler (Young Writers) published in 1911 in Selanik (Salonika) have been known as the primary scripts on purification of Turkish. Moreover, these articles have to be paid attention in respect of their reflecting the principles as the manifesto of the movement of National Literature.

In this study, we have tried to analyze the first Yeni Lisan (New Language) article in respect of its being hthe manifesto of National Literature Movement.

Key Words: New Language, Movement of National Literature, Manifeesto

* Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi .

Giriş

Türk Edebiyatı tarihçileri "millî edebiyat" üzerinde değişik vesilelerle pek çok kez değerlendirme yapmış ve hüküm vermişlerdir. Söz konusu değerlendirmelerden bir kısmında millî edebiyatın "dönem" adı, diğer kısmında da "edebiyat akımı" adı olarak nitelendirildiği; ama "millî edebiyat" teriminin "dönem" adı olarak kabul edildiği değerlendirmelerde de bir şekilde bu adlandırmaya "akım" niteliği yüklendiği daha önce ortaya konulmuştur. (Bozdoğan 2006: 18-21).

Millî edebiyatın bir edebiyat akımı olduğu dikkate alınırca bu akımın bildirgesinin veya diğer bir ifadeye manifestosunun bulunup bulunmadığı sorusu gündeme gelir. Gerçi sanat, bu arada edebiyat akımlarının tamamının bir bildirgeye sahip olmadıkları bilinmektedir; ama bu istisnaî bir durumdur ve edebiyat akımlarının tamamına yakını, o akımın ilkelerinin ortaya konduğu bir ya da birkaç bildirge metnine sahiptir. Bu durumda millî edebiyatın da bildirge niteliği taşıyan bir ya da birkaç metnine sahip olması gerektiği söylenebilir.

Aşağıda, Yeni Lisan makalelerinin "münhasıran millî edebiyat akımının bildirgesi olduğu" gibi çok iddialı bir bakış açısı sergilenmeden, bu metinlerin millî edebiyatın ilkelerini ortaya koyan metinler; yani bildirge metinleri olarak da okunabileceği düşüncesi dillendirilecek ve birinci "Yeni Lisan" makalesi bu bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Birinci Yeni Lisan Makalesinin Yazarı:¹

Genç Kalemler dergisinin ikinci cildinin ilk sayısından itibaren yayımlanmaya başlanan "Yeni Lisan" makalelerinin ilk on birinde yazar olarak herhangi bir kişinin adı bulunmamaktadır. İlk beş makalenin altında "?", 6-11. makalelerin altında da "Genç Kalemler Tahrir Heyeti" ibaresi yer alır. Yazıların altında herhangi bir adın bulunmaması, Yeni Lisancıların daha sonra değişik zamanlarda ifade ettiklerine göre, bu yazılarda ileri sürülen görüşlerin tek bir

¹ Bu değerlendirmede birinci Yeni Lisan makalesinin Ömer Seyfettin (2001: 102-113)'deki Latin harfli baskısı esas alınmıştır. Hacim problemi yaşanabileceği endişesiyle "Yeni Lisan" makalesinin metni buraya alınmamıştır. Metnin tamamı için Ömer Seyfettin (2001: 102-113) dışında ayrıca bk. Ömer Seyfettin (1999: 75-81); ayrıca bk. Çelik (1995: 24-38); ayrıca bk. Kolcu, (2007: 36-44). Metnin Arap harfli baskısı için bk. Ömer Seyfettin (1911: 1-3); ayrıca bk. Ömer Seyfettin (1987: 492-506)

kişinin değil, Genç Kalemler'i çıkaranların ortak düşüncesi olduğunun vurgulanmak istenmiş olmasındandır. Bununla birlikte bu ilk "Yeni Lisan" makalesinin Ömer Seyfettin'in kaleminden çıktığı, daha sonraları birçok araştırmacı tarafından ortaya konulduğu gibi (bk. Polat 1998: 35; Aktaş 2006: 190), Yeni Lisan hareketine katılmış olanların hatıralarında da bu yönde bilgiler bulmak mümkündür (Çelik 1995: 22). Burada üzerinde durulması gereken husus, Ömer Seyfettin'in makalenin yazarı olmaktan çok, bu hareketi başlatan kişi olmasının tespit ve hakkının teslim edilmesidir. Daha açık söylemek gerekirse "Cromwell Ön Sözü"nü'nün yazarı Hugo'nun romantizm akımındaki yeri neyse, "Deneysel Roman" başlıklı metnin yazarı Zola'nın naturalizm akımındaki yeri neyse, Ömer Seyfettin'in millî edebiyat akımındaki yeri de odur. Gerçi Ziya Gökalp gibi nüfuzlu biri bu harekete destek vermeseydi Yeni Lisan hareketi başarılı olamayabilirdi. Bunun için Ziya Gökalp'ın hareket içindeki yeri inkâr edilemez; ama "millî edebiyat" adlandırmasının kullanılmasında olduğu kadar, Banarlı (1987: 1102)'nin dediği gibi bu akımın ilkelerini ilk kez dile getirmiş olma konusunda da şeref hissesinin Ömer Seyfettin'e ve onun yanında vefalı arkadaşı Ali Canip'e ait olduğu unutulmamalıdır.

Yeni Bir Dilin ve Yeni Bir Edebiyatın Bildirgesi

"Yeni Lisan" makaleleri bugüne kadar her zaman değilse bile çoğunlukla "münhasıran Türkçenin sadeleştirilmesini konu edinen metinler" gibi algılanagelmıştır. Bunda hem makalelerin başlığının yaptığı çağrışım, hem de makaleleri kaleme alanların konuyu "dil" malzemesi üzerinden değerlendirmeleri etkili olmuştur. Elbette "Yeni Lisan" makaleleri "dil"le ilgili çok önemli yeni açılımlar getirmiştir. Hatta XX. yüzyıl Türkçesinin "Yeni Lisan" makaleleriyle atılan temeller üzerine inşa edildiği herkesin bildiği bir gerçektir. Ama bu durum, "Yeni Lisan" makalelerinin yalnızca "dil" konusundaki düşüncelerin dile getirildiği bir metin olduğu anlamına gelmez. Bu metinlerin edebiyata yönelik boyutları da vardır ve bunlar zaman zaman ifade edilmiştir. Örneğin Parlatır, Ömer Seyfettin hakkındaki bir etüdünde "Yeni Lisan" makalelerinden bahisle *"Genç Kalemler hareketinin edebiyat konusundaki dilekleri de gene Ömer Seyfettin'in kaleminden çıkmıştır. Aslında yazarın öncelikle dilden hareket etmesi tesadüfî değildir. Edebiyatın temel malzemesinin dil olduğunu iyi bilen Ömer Seyfettin, Millî Edebiyatın yaratılmasında elbette öncelikle millî bir dilin sağlanması anlayışından yola çıkacaktı."* (Parlatır 1985: 101) şeklindeki değerlendirmelere yer verir. Bu ifadeler Parlatır'ın "Yeni Lisan" makalelerini yalnızca dile ait metinler olarak değil; aynı zamanda edebiyata dair fikirleri de barındıran metinler olarak kabul ettiğini

göstermektedir. Benzer şekilde Argunşah da *"Yeni Lisanlılar sade dille ilgili tekliflerle kalmamışlar, bu dil anlayışının yerleşerek işlerlik kazanabilmesi için edebiyatla ilgili görüşler de ileri sürmüşlerdir. Bu millî edebiyat görüşüdür."* (Argunşah 2004: 192) diyerek "Yeni Lisan" makalelerinin "dil" hakkındaki görüşleri ortaya koyan metinler olmasının yanında edebiyatla ilgili görüşler de barındırdığını dillendirmiş olur. Üstelik bunların, edebiyatın geneliyle ilgili harcialem görüşler değil bizzat "millî edebiyat"la ilgili olduğuna da vurgu yapmıştır.

Parlatır ve Argunşah'ınki gibi, Yeni Lisan makalelerinin bir "millî edebiyat" vücuda getirmek için önerilerde bulunduğu işaret eden onlarca değerlendirme bulmak mümkündür. Öyleyse "Yeni Lisan" makaleleri XX. yüzyıl Türkçesine yön veren metinler olmasının yanında "millî edebiyat"ın ilkelerini ortaya koyan metinler olarak da okunabilir. Kaldı ki "Yeni Lisan" makalelerinin Genç Kalemler dergisinde yayımlanmaya başlamasından ve daha birinci makalede kullanılan "millî edebiyat" adlandırmasından sonra edebiyat çevrelerinde bir "millî edebiyat" tartışması yaşandığı bilinmektedir. Gerçi ilk zamanlar *"millî edebiyat kavramının içi önemli ölçüde boştur. ... Millî Edebiyat'ın ne olup ne olmadığı veya ne olup ne olmayacağı konusunun daha ciddi olarak izahı ve tartışılması, dil hareketinden iki - üç yıl sonra mümkün olur."* (Çetişli 2007: 184); ama içi önemli ölçüde boş olsa da, daha ciddi tartışmalar için bir süre geçmesi gerekse de millî edebiyat tartışmaları daha ilk zamanlardan başlamıştır. Burada künyelerini uzun uzun saymaya gerek olmayan Ali Canip'in Genç Kalemler dergisinde yer alan lehteki yazılarıyla Köprülüzade Mehmet Fuat'ın Servet-i Fünun dergisinde yer alan aleyhteki yazıları, söz konusu tartışmalara ilk anda verilecek örneklerdendir. Daha sonraları *"Millî edebiyat meselesi Genç Kalemler'de, Türk Yurdu'nda, Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası'nda, Yeni Mecmua'da ele alınmıştır. Ruşen Eşref'in 1917'de hazırladığı Diyorlar ki adlı mülakatı da millî edebiyat anlayışı etrafında dönmektedir"* (Ercilasun 1995: 121). Bu durum, "Yeni Lisan" makalelerinin "dille ilgili" metinler olmasının yanında edebiyatla; bilhassa da millî edebiyatla ilgili metinler olduğunu bir kere daha göstermektedir. Zaten pek çok edebiyat tarihçisi gibi Aktaş (2006: 217)'in de işaret ettiği üzere "Yeni Lisan" makalelerinin yayımlanmaya başlamasıyla millî edebiyat başlamış olur.

Edebiyat tarihçilerinin tahlilî değerlendirmelerinin ötesinde "Yeni Lisan" makalesinin yazarı Ömer Seyfettin de bu makalenin yeni bir edebiyat anlayışı getirmeye yönelik olduğunu söyler.

Ömer Seyfettin birinci "Yeni Lisan" makalesinin "Hastalıklar" başlıklı kısmına "Edebiyatımızın mazisi, hâli hakkında muhtasar fakat oldukça vazih bir kroki yaptık zannederiz." (2001: 106) diyerek başlar. Bu cümle yazarın asıl üzerinde durduğu konunun "dil" olmaktan ziyade "edebiyat" olduğunu göstermektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse bu cümle "Yeni Lisan" makalesinin "dil"le ilgili olduğu kadar, hatta ondan daha çok "edebiyat"la ilgili olduğunu iddia etmeyi; bu da "Yeni Lisan" makalesinin bir edebiyat anlayışının bildirgesi olarak okunmasını mümkün kılar. Yazarın söylediklerinden hareketle "Yeni Lisan" makalesini bir edebiyat anlayışının bildirgesi olarak okunmayı mümkün kılacak bir başka örnek de şudur: Yazar, mevcut durumla ilgili tespitlerinden sonra yapılması gerekenleri söylerken "Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvela millî bir lisan ister." (Ömer Seyfettin 2001: 106) der. Bu cümle de yazarın asıl üzerinde durduğu konunun "edebiyat" olduğunu açıkça belli eder. Bu cümledeki ifade, yapılması gerekenlerin dilden başlaması lazım geldiğine vurgu yapmaktadır; ama bunun nihai amacının millî bir edebiyat meydana getirmek olduğu bellidir. Bunlardan başka, Ömer Seyfettin daha birinci "Yeni Lisan" makalesini kaleme almadan önce Ali Canip'e yazdığı meşhur mektupta düşüncelerinden bahsettikten sonra sözlerini "Geliniz Canip Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilal vücuda getirelim. Ah büyük fikir, sây, sebat ister." (2000: 329) diyerek bitirmiştir. Bu cümleler de ileride "Yeni Lisan" makalesini kaleme alacak Ömer Seyfettin'in bu makalelerde yalnızca "dil" konusu" üzerinde durmayacağını; "edebiyat" konusu üzerinde de fikir beyan edeceğini; üstelik bu fikirlerin edebiyatta bir ihtilal vücuda getirme amacına yönelik olacağını göstermektedir. Öyleyse birinci "Yeni Lisan" makalesini bir edebiyat akımının bildirgesi olarak okumak hiç de güç değildir; hatta gereklidir.

Millî edebiyat akımının ilkeleri hemen hemen tamamen Selanik'te yayımlanan Genç Kalemler dergisinin Nisan 1911'de yayımlanmaya başlayan ikinci cildinde ilk sayıdan itibaren yer alan ve her sayıda baş makale olarak verilen on bir "Yeni Lisan" makalesinde ortaya konulmuştur. Gerçi Genç Kalemler dergisinde bulunan "Yeni Lisan" makalelerinin sayısı yirmi dördtür; üstelik dergide "Yeni Lisan" ibaresinin sütun başlığı olarak kullanıldığı özel başlıklar altında kaleme alınmış yazılar dışında bu konuya hasredilmiş başka yazılar da bulunmaktadır. Fakat ilk on bir "Yeni Lisan" makalesi, ilkelerin ortaya konduğu; diğerleri ise bu ilkeler etrafında geliştirilen lehte veya aleyhteki düşüncelerin deklare edildiği metinlerdir. Bu bakımdan ilk on bir "Yeni Lisan" makalesini millî edebiyat akımının bildirgesi olarak diğer metinlerden ayırmak gerekir. Aslında bahsi geçen on bir makale içinde millî edebiyat

akımının bildirgesi olma sıfatına layık asıl metin ilk makaledir. Sonraki on makale, ilk makalede toplu şekilde ortaya konan ilkelerin ayrıntılı değerlendirilmesine ayrılmıştır. Örneğin ikinci "Yeni Lisan" makalesinde eski ve yeni edipler arasındaki hem "asıl" ve "şekil", hem de "fikir" ve "üslup" farklılığı ile "millî bir edebiyat"ın olup olamayacağı tartışmasından hareketle "beynelmileliyet", "milliyet" ve "kavmiyet" kavramları; üçüncü "Yeni Lisan" makalesinde "bilim dili" ile "edebiyat dili" ayrımının olup olmayacağı; dördüncü "Yeni Lisan" makalesinde Hüseyin Cahit'in ürettiği eserlerin muhteva bakımından "millî" sıfatını taşımaya layık olduğu; ama dil ve üslup bakımından yeni lisan anlayışına uygun olmadığı; beşinci "Yeni Lisan" makalesinde aydın dili ile halk dili arasındaki ikilik üzerinde durulmuştur, ki bunlar ilk makalede zaten toplu şekilde ifade edilmiştir.

Bu ön değerlendirmelerden hareketle ilk "Yeni Lisan" makalesini millî edebiyat akımının bildirgesi olarak ele almak ve tahlil etmeye çalışmak mümkündür. Bu tahlili yaparken yer yer diğer "Yeni Lisan" makalelerine de müracaat etmek gerekecektir. Çünkü ilk makalede ortaya konan görüşler -yukarıda da ifade edildiği gibi- bazen daha sonraki makalelerde şerh edilmiş, bazen de tashih edilmek durumunda kalmıştır.

Dört Ayak Üzerine Oturtulmuş Bir Metin

Birinci "Yeni Lisan" makalesi esas itibarıyla dört temel üzerine kurulmuştur. Bunlar:

1. Durum tespiti
2. Yapılması ve yapılmaması gerekenler
3. Gerekli olanların nasıl yapılacağı
4. Gerekenleri kimin ve niçin yapacağı

Bunun şekle değil, makalede ifade edilen fikirlere ait bir gruplama olduğunu belirtmek gerekir. Diğer bir deyişle Ömer Seyfettin bu makalede önce durum tespiti yapmış, arkadan yapılması ve yapılmaması gerekenleri sıralamış, sonra da gerekli olanların nasıl yapılacağıyla bunların kimler tarafından niçin yapılacağını anlatmış değildir. Gerçi büyük oranda bu şekli düzenlemeye uyulmaya çalışılmış; ama söz konusu fikirler makale içinde belirgin şekilde olmasa bile dağınık biçimde verilmiştir. Örneğin baş tarafta durum tespitiyle ilgili değerlendirmeler yapıldıktan sonra "Tasfiye" başlığı altında, yapılması gerekenler anlatılır; ardından da "Nasıl" başlığı altında bunların hangi yolla

yapılacağı üzerinde durulur. Ama daha sonra gelen "Milliyete Doğru" başlığı altında "Bize vasi bir lisan lazım, lakin muntazam ve mazbut olmak şartıyla!" (Ömer Seyfettin 2001: 108) cümlesi ile yapılması gerekenler bahsine geri dönmüş olur. Makalede bu tarz ufak tefek şekil düzensizlikleriyle karşılaşmak mümkündür; ama bu durum, yazının insicamını bozacak düzeyde değildir.

Durum Tespiti

Birinci Yeni Lisan makalesinde Türk dilinin ve Türk edebiyatının geçmiş ve hâldeki durumuyla ilgili tespitler yapılarak işe başlanır.

"Eski lisan

Nedir? Asla konuşulmayan, Latince ve İbranice gibi yalnız kendisiyle meşgul olanların zevk ve idrakine taalluk eden bir şey." (Ömer Seyfettin 2001: 102) cümlesiyle söze başlayan yazar, "Eski Lisan" kavramını yalnızca "eskiden kullanılan dil" anlamına gelecek şekilde değil; hem "sınırlı sayıdaki ilgilinin kullandığı yapay bir dil" anlamında; hem de "bünyesinde barındırdığı Arapça ve Farsça kurallar yüzünden muvazenesini kaybetmiş Türkçe" anlamında kullanır. Böylece bir taraftan mevcut durumu tespit ederken diğer taraftan da bunu, bertaraf edilmesi gereken bir durum olarak göstermiş olur. Yazarın "dil"e ait bu tespitlerinde Türkçeye Arapça ve Farsçadan giren sözcüklere değil; o dillerden gelen kurallara karşı çıkmış olması kayda değerdir. Çünkü onun bu makalesinden sekiz on yıl kadar önce başlayan Türkçeyi sadeleştirme çalışmaları, başta iyi niyetle yola çıkmış olmasına rağmen, tasfiyecilik derecesine varırdılmıştı (Öksüz 1995: 49-53). Ömer Seyfettin Türkçeye Arapça ve Farsçadan sözcük girmesinin zararlı bir durum olmadığını söyleyerek bir anlamda bu tarz bir sadeleştirme hareketine katılmadığını ifade etmiş olur. Zaten makalenin ilerleyen kısımlarında bu konuya yeniden temas ederek, dilde sadeleştirme adına aşırılığa gidilmesini irticaî bir hareket olarak nitelendirecektir.

Ömer Seyfettin yaptığı dille ilgili bu kısa tespitten sonra edebiyatın durumuyla ilgili tespitlere geçer. Edebiyatla ilgili tespitleri, dille ilgili olanlara göre daha uzun ve daha ayrıntılıdır.

"Tabiata muhalif" diye nitelendirdiği Türk edebiyatını, kimilerinin yaptığı gibi sarf, ırsî veya taklit saikasına mağlup olarak tasnif etmenin gereksizliğine vurgu yapan yazara göre aslında Türk edebiyatının birbirinden farklı özellikler gösteren devreleri yoktur. Gerçi Türk edebiyatını mutlaka devrelere ayırmak söz konusu olursa bunu;

1. Şarka doğru: İran'a
2. Garba doğru: Fransa'ya

olmak üzere ikiye ayırarak yapmak mümkündür. Ama aslında böyle bir ayırım da gereksizdir. Çünkü her iki grupta kalanların ürettikleri eserler de Türkçeyi küçümsemek bakımından birbirlerine benzer.

Burada gözden kaçırılmaması gereken husus, yazarın edebiyatla dili özdeşleştirmiş olması veya edebiyatın malzemesi olan dilin kökenini öne çıkartarak, edebiyatının niteliği hakkında değerlendirme yapmasıdır.

Yazar, "eskiler" diye nitelediği ve son temsilcisi olarak Muallim Naci'yi gösterdiği İran taklitçiliğine dayalı edebiyatın mensuplarının genellikle boş hayallerle, kimi zaman da iğrençlik ve ahlaksızlıklarla meşgul olduğunu belirtir. Batı'yı özellikle de Fransa'yı taklide yeltenenleri de "yeniler" çatısı altında toplayan Ömer Seyfettin, bunlardan "dünküler" diye nitelediği Servet-i Fünuncuların işi taklidin de ötesine götürerek Fransa'dan "aşırıdıklarını" kendi özgün eserleriymiş gibi sunmaya kalktıklarını belirtir. Bu arada Ömer Seyfettin Servet-i Fünuncuların bir de çelişkisinden bahseder. Ona göre Servet-i Fünuncular kendilerine göre yeni bir "dil" geliştirmeksizin hep eskilerin "dil"ini -üstelik bozarak-kullānmışlardır. Bu durum bir "hastalık" olduğu kadar, eski malzemeye yeni şeyler üretmeye çalışmanın çelişkisini de barındırmaktadır. Yazara göre "bugünküler" diye adlandırılacak Fecr-i Aticiler de dünküler; yani Servet-i Fünuncular gibi Batı'yı taklide çalışıyorlar. İşin daha vahimi, Fecr-i Aticiler üstatları olan Servet-i Fünuncular kadar Fransızcaya vâkıf olmadıkları için "Batı'yı taklitte" onlar kadar da başarılı olamamışlardır.

Ömer Seyfettin Türk edebiyatının yönüyle ilgili bu tespitlerinden sonra makaledeki en önemli tespiti yapar. Bu, "millî edebiyatımızın yokluğu"dur. Bu tespiti önemli kılan özellik, tespitin içerisinde "millî edebiyat" adlandırmasının kullanılmış olmasıdır. Makāleyi dikkatle okuyanların kolaylıkla anlayabileceği gibi söz konusu satırlarda yazarın kastettiği millî edebiyat, kendi insanımızın rahatlıkla anlayabileceği bir sözcük kadrosu ve üslup tercihiyle kendimizi, kendi toplumsal hayatımızı, kendi ahlak ölçülerimiz içinde ve değer yargılarımıza ters düşmeden anlatan eserlerden meydana gelen bir edebiyattır.

Yapılması ve Yapılmaması Gerekenler

Ömer Seyfettin, yukarıda da bir vesile ile ifade edildiği üzere, öncelikle millî bir edebiyat tesis etmek gerektiğine inanır. Ona göre millî bir edebiyat ancak millî bir dille kurulabilir. Millî bir dile sahip olmak için dilimizi hastalıklı hâlden kurtarmak şarttır. Bunun için de dilimizdeki hastalığın asıl sebebi olan eski lisanı terk etmek gerekir. Eski lisan Arapça Farsça kurallarla dolu olan dildir. Öyleyse millî bir edebiyat vücuda getirmek adına yapılması gerekenlerden biri dilimizi Arapça Farsça kurallardan temizlemektir.

Yazara göre dilin edebiyatı olumsuz etkileyen hastalıkları olduğu gibi, doğrudan doğruya edebiyatın kendisinin de birtakım hastalıkları vardır. Edebiyatımızdaki hastalıklı hâl, "eskiler" denilen divan şairlerinin ve "dünküler" denilen Servet-i Fünuncuların taklit ve takip edilmesidir. "Muallim" Naci'nin ölümünden sonra eskiyi taklit eden kalmamıştır. O hâlde yalnızca dünküler denilen Servet-i Fünuncuları taklitten vazgeçmek, edebiyatımızı hastalıktan kurtarmak için yeterlidir.

Servet-i Fünuncuları taklitten vazgeçmek demek, onların eserlerinde kullandığı dili, benimsediği üslubu ve işlediği konuları devam ettirmemek demektir; Ömer Seyfettin'in nitelemesiyle söylemek gerekirse "salon edebiyatı" meydana getirmekten vazgeçmek demektir. O, yapılması gerekenleri "*Gayemiz millî bir lisan, millî bir edebiyat vücuda getirmektir.*" (Ömer Seyfettin 2001: 111) cümlesiyle açık biçimde ortaya koyar.

Ömer Seyfettin, yapılması gerekenleri anlatmanın yanında, makalesinin değişik yerlerinde yapılmaması gerekenlere de değinmiştir. Gerçi bildirge niteliği taşıyan bir metinde yapılmayacakların değil; yapılacakların ve yapılması gerekenlerin anlatılması daha önemlidir; ama yapılmaması gerekenlere dair burada söylenenler, aynı zamanda ortaya konulan yeni edebiyat anlayışının kabullerinin yanında retlerini de göstermesi bakımından önemlidir.

Ömer Seyfettin, yüzyılın başından itibaren görülen sadeleştirme girişimlerinin içinde bir ara bizzat yer almış, hatta Mehmet Necip, Kâzım Nami gibi kimilerine göre, başlattığı "Yeni Lisan" hareketini Selanik'e İzmir'den taşımış olmasına rağmen (Huyugüzel 1988: 134-135) sonradan bu hareketi aşırı sadeleştirme; diğer bir deyimle tasfiye olarak algılayıp, bu çizgide yürütülmeye çalışılan sadeleştirmeye karşı çıkar. Bu konuda Türk Derneği'nin yaptığı sadeleştirme çalışmalarını kastederek "*Dernek'in arkasına takılıp akim bir irticaa doğru, 'Buhara-i*

Şerif'teki henüz menbaî bir hayat süren, müthiş bir vukufsuzluğun, korkunç bir taassubun karanlıkları içinde uyuyan bundan bir düzine asır evvelki günleri yaşayan kavimdaşlarımızın yanına mı gidelim? Bu bir intihardır." (Ömer Seyfettin 2001: 106) sözleriyle Dernek'in benimsediği sadeleştirme politikasının dili; dolayısıyla da o dili kullanan Türkiye Türklerini yüzyılların kazanımlarından mahrum bırakacağını ifade etmeye çalışır. Bu sözleriyle, dili sadeleştirmek ve edebiyatı millileştirmek adına yapılmaması gereken işlerin başına tasfiyeciliği koymuş olur.²

Tasfiyeye şiddetle karşı çıktığını gösteren Ömer Seyfettin, bundan sonra; ama bundan daha önemli olarak gördüğü bir başka yapılmaması gereken işe daha değinir. Ona göre "*Hele aruzu atıp Mehmet Emin Bey'in hecaî vezinlerini hiçbir şair kabul etmez*" (Ömer Seyfettin 2001: 107).

Bu alıntı cümledeki "hele" bağlacı, hece vezninin şairler tarafından benimsenmesinin, dilde yaşanan ve kimilerinin "tasfiye" diye nitelendirdiği sadeleştirmeyi kabul etmekten daha zor; hatta imkânsız olduğuna vurgu yapmaktadır.

Bir edebiyat anlayışının bildirgesi olarak ele alınabilecek birinci "Yeni Lisan" makalesinde ortaya konan kimi görüşlerin daha sonradan tashih edildiği yukarıda söylenmişti. İşte şiirde hece ölçüsünün kullanılmasını şiddetle reddeden bu görüş; Yeni Lisancılardan daha sonra değiştirdikleri görüşlerindedir.

Kolcu (1993: 118)'nin tespitine göre Ömer Seyfettin'in hece ölçüsünü kabullendiğini gösteren ilk yazısı, 12 Mart 1912 tarihli Zekâ dergisindedir. Yani Ömer Seyfettin birinci "Yeni Lisan" makalesi yayımlandıktan aşağı yukarı on bir ay sonra, vaktiyle "benimsenemez" diye nitelediği hece ölçüsüne taraftar olmuştur. Daha sonraları Ömer Seyfettin'in de aralarında bulunduğu 1917 tarihinde kurulan Şairler Derneğinin hece veznini benimsediği ve edipleri bu yönde teşvik etme kararı aldığı da bilinmektedir.³

² Türkiye Türkçesini diğer Türk lehçelerinden gelecek sözcüklere kapalı tutma gayretleri, XX. yüzyıl Türkçesinin temellerini atarken Yeni Lisancılardan düştüğü bir yanıdır. Gerçi o zamanki şartlar gereği Yeni Lisancılardan bu tavrının anlaşılır ve kendilerine göre haklı gerekçeleri olduğu söylenebilir; ama onlar eğer böyle bir tavır sergilemek yerine bunun tersini benimsemiş olsalardı belki bugün Türk lehçeleri arasında ortak bir yazı ve konuşma dili tesis etmek şimdikinden daha kolay olurdu.

³ Şairler Derneğinin bu yöndeki kararı için bk. "Türklük Şunu", *Türk Yurdu*, 21 Haziran 1333 (1917), Cilt: 12, Sayı: 9, sayfa: 3486.

Benzer şekilde Yeni Lisancılardan Ziya Gökalp da aşağı yukarı Ömer Seyfettin'le aynı dönemlerde hece veznine taraftar olmaya başlar (Kolcu 1993: 135 ve devamı). Daha sonraları kaleme aldığı ve Türkçülük akımının el kitabı niteliğini taşıyan *Türkçülüğün Esasları* adlı eserinin "Estetik Türkçülük" bölümünde "Millî Vezin" üzerinde durarak hece ölçüsünü tercih etmek gerektiğini anlatır. Bu konudaki nihai değerlendirmesinde ise "*Millî vezinler halkın eskiden beri kullanmakta olduğu vezinlerle sonradan kabul edebildiği vezinlere inhisar eder.*" (Ziya Gökalp 1990: 142) diyerek millî edebiyat anlayışı için temel ölçünün hece vezni olduğunu tekrarlamış olur.

Hece ölçüsüyle ilgili gelişmelere dair anlatılan bu hususlar, millî edebiyatçıların edebî görüşlerinde zaman içinde değişiklik yaşandığını, bildirge niteliğini taşıyan birinci "Yeni Lisan" makalesinde dillendirdikleri kimi görüşlerini zamanla değiştirdiklerini göstermektedir.

Gerekli Olanların Nasıl Yapılacağı

Dilimizin ve edebiyatımızın millîleşmesi adına gerekenlerin nasıl yapılacağı konusuna da değinen Ömer Seyfettin, bu konuda birazcık fedakâr davranmanın yeterli olacağını söyler ve bu noktada daha ziyade "dil" bahsine ait teklifler sunar. Fakat unutulmamalıdır ki onun dil bahsine dair sunduğu teklifler, aslında edebiyatın millî nitelik taşıması için gerekli gördüğü tekliflerdir. Yani, dili sadeleştirerek ve millîleştirerek aynı zamanda edebiyatı da millîleştirmiş olmayı amaçlar.

Gerekenlerin nasıl yapılacağı konusunda birinci "Yeni Lisan" makalesinde maddeleştirilmiş hâlde üç husus sıralanmaktadır.

1. Arabî ve Farisî kaidelerle yapılan bütün tamlamalar terk olunacak

2. Türkçe cem edatlarından başka katiyen ecnebi cem edatları kullanılmayacak

3. Diğer Arabî ve Farisî edatları da atacaksınız.

Fakat makalenin tamamına yayılmış hâlde bulunmak üzere başka öneriler de sunulur. Makalede, doğrudan maddeleştirilerek verilenlere ek olarak şu önerileri görmek mümkündür:

1. Farsça kelimeleri, Arapça mastarları Türkçedeki manalarına göre isim veya sıfat kabul etmek gerekir.

2. Arapça ve Farsça nispet manasını haiz olan sözcüklere genellikle sıfat demek gerekir.

3. Arapça ve Farsça sözcüklerin imlaları olduğu gibi korunmalı; Türkçe sözcüklerin imlasında ise şimdilik "imla harfleri" kullanılmalı ve bu konunun kesin çözümü zamana bırakılmalıdır.

4. "Yeni Lisan"ın yaygınlaşması için bu lisanla makaleler yazılmalı, şiirler tanzim edilmeli, hikâyeler telif edilmeli ve çeviriler yapılmalıdır.

Bunların yapılması durumunda "dil", dolayısıyla da "edebiyat" millileşmiş olacaktır.

Ömer Seyfettin'in burada gerek maddeleştirerek, gerekse maddeleştirmeden metnin değişik yerlerine dağılmış şekilde bahsettiği düzenlemelerin, Genç Kalemler dergisinin ilerleyen sayılarında daha derli toplu şekilde kaleme alındığı görülecektir. Yedinci sayıda Yeni Muhitü'l-Maarif Heyetine hitaben kaleme alınan "Yeni Lisan" makalesi, o güne kadar Yeni Lisancılarının ortaya koyduğu görüşleri derli toplu şekilde sunması bakımından "Yeni Lisan" hareketinin o güne kadar aldığı mesafenin; ileri sürülen fikirlerin yerli yerine oturmaya başladığının işaretidir.

Gerekenleri Kimler, Niçin Yapacak?

Ömer Seyfettin, yapılması gerekenleri anlatırken yapılmaması gerekenlere de değindiği gibi, gerekenleri kimin ve niçin yapacağını anlatırken, kimlerin yapamayacağını da söyler.

Ömer Seyfettin'e göre yapılması gereken değişiklikler, yeniliğe açık olanların becerebileceği bir girişimdir. Dolayısıyla "*bunu ihtiyarlar, bunu dünküler yapamazlar. Hiçbir ölü mezarını kendisi kazmaz. Onlar tabii yaşamak isterler. Hayatları eskilikle kaimdir. 'Yeni' onların en büyük düşmanıdır*" (Ömer Seyfettin 2001: 107).

Adlarını açıkça anmamış olmakla birlikte Ömer Seyfettin'in "ihtiyarlar, dünküler" nitelemesiyle Servet-i Fünuncuları ve onlarla aynı kuşaktan olanları kastettiği bellidir. Çünkü daha önce "dünküler" ifadesini Servet-i Fünuncular için kullanmıştı.

Gereken yenilikleri Hükümet ve Maarif Nezareti de yapmayacak; daha doğrusu yapamayacaktır. Çünkü buralardaki kişiler siyaseten değil; ama bilim ve fen açısından oldukça geridirlir. Söz konusu gerilikleri, onların bütün iyi niyetine rağmen gerekli değişiklikleri, düzenlemeleri yapmalarına engeldir. Ömer Seyfettin bu düşüncelerini şu cümlelerle dile getirir:

"Maarif Nazırı Efendi Hazretleri⁴ şüphesiz dünyanın en namuslu, en âli, en kalbi temiz bir adamıdır. Kendini bütün hürmetimizle selamlar ve isimlerini işitince kırk beş derecelik bir zaviye hasıl ederek eğiliriz. Bu bizim vicdanî, içtimaî, siyasî ve mukaddes bir vazifemizdir. Bununla beraber bu muhterem, bu büyük, bu mütebahhir zatın cümlelerin tarzları ve teşekkülleriyle muzaf ve muzafunileyhlerin, sıfat ve mevsufların evvel ve ahir gelmelerinden dimağında hasıl olan intibain, fen nazarındaki mahiyetini tanımadığını itiraf etmeğe mecburuz. Yaşının ve itminanının tesiriyle yeni felsefeye, fennin her hakikati çırcıplak ortaya çıkaran yeni nazariyelerine, yeni hareketlerine yabancıdır ve kendilerine benzeyen zatlar Fransa encümen-i danışinde de az değildir. Çünkü bu yabancılık bir iktidarsızlık sayılmaz. Kim bilir ne güzel belagat, meani, mantık, fıkıh ve saire bilirler. Fakat psikoloji, fizyoloji gibi yeni ilimleri?... Hiç! Yahut pek az..." (Ömer Seyfettin 2001: 110-111).

Yazar, bu makalede, yapılması gereken değişiklikleri dünküler diye nitelenen Servet-i Fünuncuların, -Emrullah Efendi'nin şahsında- Hükûmetin ve Maarif Nazırlığının yapamayacağını belirtir. Fakat daha sonraki "Yeni Lisan" makalelerinde her iki kesimin de yaptıkları veya yapabilecekleri olduğu söylenir. Birinci makalenin yayımından birkaç hafta sonra yayımlanan ve altında "?" rumuzu bulunmasına rağmen Ömer Seyfettin'in kaleminden çıktığı bilinen dördüncü "Yeni Lisan" makalesinin (bk. Ömer Seyfettin 2001: 130-135) başlığı "Yeni Lisan ve Hüseyin Cahit"tir. Yazar bu makalede, Hüseyin Cahit'in bazı eksikleri ve yanlışları bulunmasına rağmen Yeni Lisan anlayışına büyük katkılar yapacak fikirlerinin ve uygulamalarının olduğunu belirtir. Onun "Hayat-ı Muhayyel" ve "Hayal İçinde" adlı eserlerinin millî edebiyat anlayışı içinde değerlendirilmeyi hak eden eserler olduğunu söyler. Yedinci "Yeni Lisan" makalesi de "Yeni Muhitü'l-Maarif Muhterem Heyetine" hitaben kaleme alınmıştır. "Yeni Muhitü'l-Maarif Heyeti" Emrullah Efendi'nin daha önce giriştiği ama başaramadığı bir yayın faaliyetini ihya etmek amacıyla 1910'larda kendisinin Maarif Nazırlığı zamanında teşkil edilmiş bir heyettir.⁵ Yedinci "Yeni Lisan" makalesinde, Yeni Lisan anlayışının yaygınlaşması için Yeni Muhitü'l-Maarif Heyetinden birtakım isteklerde bulunmaktadır. Yani Ömer Seyfettin ve "Yeni Lisan" makalelerindeki fikirleri onunla

⁴ Maarif Nazır-ı sabıkı Emrullah Efendi

⁵ Muhitü'l-Maarif ve Yeni Muhitü'l-Maarif hakkında bilgi için bk. Kabacalı (1998) ve İskit (2000)

birlikte paylaşan Genç Kalemler Tahrir Heyeti, başta dile getirdikleri kimi fikirlerini tashih etmiş; önceleri, gerekli girişimleri yapamayacaklarını söyledikleri "dünküler"den dilin sadeleştirilmesi adına çaba harcamalarını istemişlerdir.

Ömer Seyfettin, gerekenleri kimin ve niçin yapacağı konusundaysa şunları söyler:

Gerekenleri bugünküler; yani gençler yapacaktır. Gençler, "bütün dünyaca siyasî ve içtimaî mevcudiyeti silinmek istenen bir milleti kurtarmak" (Ömer Seyfettin 2001: 111) görevini üstlenmek durumundadırlar ve bu görevi hakkıyla başarabilmeleri için millî bir dil ve millî bir edebiyat vücuda getirmek zorundadırlar.

Bugünküler, yani gençler dünküler, yani Servet-i Fünuncuları "taklit etmekten vazgeçtikleri dakika hakiki bir fecir olâcak, onların sayesinde yeni bir lisanla terennüm olunan 'millî bir edebiyat' doğacaktır" (Ömer Seyfettin 2001: 106).

Eğer gençler üzerlerine düşen kutsal görevi yerine getirmezlerse bir gün aynen "dünküler" gibi meyuş olarak yazı yazmaya tövbe edecek olmalarının ötesinde "otuz milyonun lisanı" diye telif ettikleri kitapların beş yüz tane satılmadığını, kâğıt parasını çıkaramadığını görerek müteessir olacaklardır. Gençlerin maziye bağlı kalmaları, kendi menfaatlerinin yanında millî menfaatlerin de kaybolması sonucunu doğuracaktır. Üstelik gençler bu sorumluluklarını yerine getirmezlerse daha sonra gelecek olan nesil, idraklerine rağmen muhafazakâr ve maziye bağlı kalmalarından dolayı onlara lanet edecektir.

Kısaca, gençler üzerlerine düşen görevi yerine getirmediği müddetçe millî bir edebiyat kurmak mümkün olmayacaktır.

Sonuç

Yapılan değerlendirmelerden ve değerlendirmeler sırasında yer verilen alıntılardaki ifadelerden de açıkça anlaşılacağı gibi, "Yeni Lisan" makaleleri; bu arada birinci "Yeni Lisan" makalesi, yalnızca "dil"le ilgili metinler olmaktan öte anlamlar içermektedir. Gerçi benzer hükümler şimdiye kadar birçok defa dillendirilmiştir; ama burada asıl dillendirilen nokta, birinci "Yeni Lisan" makalesinin "sade dil" konusu kadar "millî edebiyat" konusuna da önemle vurgu yapmakta olduğudur.

Daha önce de işaret edildiği üzere yazar, "Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvela millî bir lisan ister." demektedir. Bu cümle bir anlamda makalenin fikrî altyapısını ve makalede neden

daha ziyade dil üzerinde durulduğunu açıklamaya yeterlidir. Yani millî edebiyatın başta gelen ilkesi, kendi insanımızın anlayabileceği bir sözcük kadrosu kullanmaktır. Bundan başka "salon edebiyatı" meydana getirmekten kurtulmak ve kendi toplumsal hayatımızı işleyen eserler kaleme almak; boş hayallerle iğrençlik ve ahlaksızlığa yer veren eserler üretmekten kaçınmak, millî edebiyat anlayışının diğer ilkeleri olarak sıralanabilir. Bunlar dışında ilk başta kabul görmemesine rağmen birinci "Yeni Lisan" makalesinin yayımından bir süre sonra benimsenmeye başlayan şiirde hece ölçüsü kullanma arzusu da millî edebiyatın temel ilkeleri arasında sayılabilir.

1911 yılındaki bir dizi makale ve polemik yazısının ardından millî edebiyat kendisini pek çok edibe kabul ettirmiş ve zamanla ilkeleri daha yerli yerine oturmuştur. Ama bu gelişmenin kıvılcımını "Yeni Lisan" makalelerinin; özellikle de birinci makalenin yaktığı ve bu metinlerin millî edebiyat anlayışının temel ilkelerini bildirdiği unutulmamalıdır.

Kaynaklar

- AKTAŞ, Şerif (2006), "Millî Edebiyat Dönemi", *Türk Edebiyat Tarihi 3* (Editörler: Talat Sait HALMAN vd.), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 187-272.
- ARGUNŞAH, Hülya (2004), "Millî Edebiyat", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, (Editör: Ramazan Korkmaz), Ankara, Grafiker Yayıncılık, s. 165-214.
- BANARLI, Nihad Sami (1987), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi 2. Cilt*, İstanbul, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- BOZDOĞAN, Ahmet (2006), "Dönem ve Akım Nitelemeleri Arasında Kalmış Bir Terim: Millî Edebiyat", *İlmî Araştırmalar Dil ve Edebiyat İncelemeleri*, Sayı: 22, Güz 2006: 15-32.
- ÇELİK, Hüseyin (1995), *Genç Kalemler Mecmuası Üzerinde Bir Araştırma*, Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.
- ERCİLÂSUN, Bilge (1995), *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit 1. Türkçü Tenkit*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- HUYUGÜZEL, Ö. Faruk (1988), *Necip Türkçü*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- İSKİT, Server R. (2000), *Türkiyede Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*, Ankara, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- KABACALI, Alpay (1998), *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayii*, İstanbul, Cem Ofset Matbaacılık Sanayi A.Ş.
- KOLCU, Ali İhsan (2007), *Millî Edebiyat I Şiir*, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınları.
- KOLCU, Hasan (1993), *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖKSÜZ, Ysyf Ziya (1995), *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ömer Seyfettin ("?" Rumuzuyla) (1911), "Yeni Lisan", *Genç Kalemler*, Cilt: 2, Numara: 1, sayfa: 1-3.
- Ömer Seyfettin ("?" Rumuzuyla) (1987), "Yeni Lisan", *Tanzimat Sonrası Osmanlıca Metinler* (Hazırlayanlar: Olcay ÖNERTOY, İsmail PARLATIR), Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, s. 492-506.
- Ömer Seyfettin ("?" Rumuzuyla) (1999), "Yeni Lisan", *Genç Kalemler Dergisi* (Hazırlayanlar: İsmail PARLATIR, Nurullah ÇETİN), Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 75-81.
- Ömer Seyfettin (2000), *Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar*, (Hazırlayan: Hülya ARGUNŞAH), İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Ömer Seyfettin ("?" Rumuzuyla) (2001), *Makaleler I*, (Hazırlayan: Hülya ARGUNŞAH), İstanbul, Dergâh Yayınları.
- PARLATIR, İsmail (1985), "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin", *Düğununun Yüzüncü Yılında: Ömer Seyfettin*, (Editör Yok), Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 87-111.
- POLAT, Nâzım H. (1998), *Külliyâtına Girmemiş Yazılılarıyla Ömer Seyfettin*, İstanbul, Arma Yayınları.
- Ziya Gökalp (1990), *Türkçülüğün Esasları* (Hazırlayan: Mehmet KAPLAN), İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.